FANLARARO INTEGRATSIYANING PEDAGOGIK VA DIDAKTIK TAMOYILLARI

Axunova Xusnidabonu Abdumajit qizi
Turon universiteti Andijon kampusi
Pedagogika nazariyasi va tarixi 1-bosqich magistranti

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.24370540

Annotatsiya. *Maqolada ta’lim jarayonida fanlararo integratsiyaning mazmun-mohiyati, pedagogik va didaktik asoslari, uni amalga oshirish tamoyillari hamda talabalarning bilim, ko‘nikma va kompetensiyalarini rivojlantirishdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, fanlararo integratsiya orqali talabalarda mustaqil fikrlash, ijodkorlik, muammoli vaziyatlarni hal qilish va olgan bilimlarini yangi sharoitlarda qo‘llash imkoniyatlarini kengaytirish masalalari tahlil qilingan.*

Kalit so‘zlar: *fanlararo integratsiya, pedagogik tamoyillar, didaktik yondashuv, ta’lim jarayoni, bilim, kompetensiya, integrativ ta’lim, mustaqil fikrlash, innovatsion metodlar.*

Аннотация. *В статье рассматриваются содержание, педагогические и дидактические основы, принципы их применения, а также их значение для развития знаний, навыков и компетенций учащихся в образовательном процессе. Также анализируются вопросы развития у учащихся самостоятельного мышления, креативности, навыков решения проблем и расширения их возможностей применения знаний в новых условиях посредством междисциплинарной интеграции.*

Ключевые слова: *междисциплинарная интеграция, педагогические принципы, дидактический подход, образовательный процесс, знания, компетенции, интегративное образование, самостоятельное мышление, инновационные методы.*

Abstract. *This article examines the essence, pedagogical and didactic foundations, and implementation principles of interdisciplinary integration within the educational process, as well as its significance for the development of students' knowledge, skills, and competencies. Furthermore, it analyzes how interdisciplinary integration fosters independent thinking and creativity in students, enhances their ability to resolve complex problems, and enables them to apply acquired knowledge in new contexts.*

Keywords: *interdisciplinary integration, pedagogical principles, didactic approach, educational process, knowledge, competence, integrative education, independent thinking, innovative methods.*

Bugungi kunda ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar o‘quv jarayonini zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etish, talabalarning bilim olish faoliyatini faollashtirish va ularning amaliy kompetensiyalarini rivojlantirishni talab etmoqda. Ayniqsa, fanlararo integratsiyani ta’lim jarayoniga tatbiq etish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Chunki zamonaviy jamiyatda yuzaga kelayotgan muammolar va kasbiy faoliyat bilan bog‘liq vaziyatlar ko‘pincha birgina fan doirasidagi bilimlar bilan cheklanib qolmaydi. Ularni

© Turon universiteti Andijon filiali | Iqtisodiyot va moliya kafedrasi
© “Smart Quill Publishing” nashriyoti | Smartquillpublishing.uz

samarali hal etish uchun turli fanlar bo‘yicha egallangan bilimlarni o‘zaro bog‘lash va amaliyotda qo‘llash zarur.

Fanlararo integratsiya ta’lim mazmunidagi alohida fanlar o‘rtasidagi mantiqiy, mazmuniy va amaliy aloqalarni ta’minlashga xizmat qiladi. Bu jarayon talabalarda yaxlit ilmiy dunyoqarashni shakllantirish, hodisa va jarayonlarni turli nuqtayi nazardan tahlil qilish hamda bilimlarni yangi vaziyatlarga tatbiq etish qobiliyatini rivojlantiradi. Fanlararo integratsiya – bu turli o‘quv fanlari mazmuni, metodlari va bilimlarini o‘zaro uyg‘unlashtirish orqali ta’lim oluvchilarda yaxlit bilim tizimini shakllantirishga yo‘naltirilgan pedagogik jarayondir. Uning asosiy maqsadi talabalarning alohida fanlar bo‘yicha olgan bilimlarini bir-biri bilan bog‘lash, umumlashtirish va ularni amaliy faoliyatda samarali qo‘llash imkoniyatlarini yaratishdan iborat.

An’anaviy ta’limda fanlar ko‘pincha alohida-alohida o‘qitiladi. Bunday yondashuv ayrim hollarda talabalarda bilimlarning parchalanib qolishiga, nazariy bilim bilan amaliy faoliyat o‘rtasidagi bog‘liqlikning yetarli darajada shakllanmasligiga olib kelishi mumkin. Fanlararo integratsiya esa ushbu muammoni bartaraf etishga yordam beradi. Masalan, pedagogika fanini psixologiya, axborot texnologiyalari, sotsiologiya va falsafa fanlari bilan bog‘lab o‘qitish talabalarga ta’lim-tarbiya jarayonini kengroq tushunish imkonini beradi. Bunda talaba nafaqat pedagogik bilimlarni egallaydi, balki inson psixologiyasi, ijtimoiy muhit va zamonaviy texnologiyalarning ta’limga ta’sirini ham tahlil qila oladi.

Fanlararo integratsiyaning pedagogik ahamiyati quyidagilarda namoyon bo‘ladi:

- Talabalarda yaxlit ilmiy dunyoqarashni shakllantiradi.
- Mustaqil va tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi.
- Nazariy bilimlarning amaliyot bilan bog‘liqligini ta’minlaydi.
- Muammoli vaziyatlarni turli fanlar nuqtayi nazaridan hal etishga o‘rgatadi.
- Kasbiy kompetensiyalar va ijodiy yondashuvni rivojlantiradi.
- O‘zlashtirilgan bilimlarni yangi vaziyatlarga ko‘chirish imkoniyatini kengaytiradi.

Fanlararo integratsiyani samarali tashkil etish muayyan pedagogik tamoyillarga asoslanadi. Ushbu tamoyillar ta’lim mazmunini tanlash, fanlar o‘rtasidagi aloqalarni belgilash va o‘quv faoliyatini tashkil etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

1. Ilmiylik tamoyili. Fanlararo integratsiya jarayonida beriladigan bilimlar ilmiy asoslangan, ishonchli va zamonaviy fan yutuqlariga mos bo‘lishi kerak. Turli fanlar o‘rtasidagi aloqalar tasodifiy emas, balki ilmiy jihatdan asoslangan holda tashkil etilishi lozim. Bu tamoyil talabalarda ilmiy tafakkur va hodisalarga asoslangan munosabatni shakllantiradi.

2. Tizimlilik va izchillik tamoyili. Fanlararo bilimlar o‘zaro mantiqiy ketma-ketlikda, uzviy bog‘liqlikda taqdim etilishi zarur. Bunda avval egallangan bilimlar keyingi bilimlarni o‘zlashtirish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Tizimlilik talabalarning bilimlarni alohida ma’lumotlar sifatida emas, balki yaxlit tizim sifatida anglashiga yordam beradi.

3. Nazariya va amaliyot birligi tamoyili. Ta’lim jarayonida nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘lash fanlararo integratsiyaning muhim shartidir. Talabalar turli fanlardan olgan bilimlarini hayotiy va kasbiy vaziyatlarda qo‘llash orqali ularning amaliy ahamiyatini anglaydilar. Masalan, pedagogik vaziyatlarni tahlil qilishda psixologik, metodik va kommunikativ bilimlardan birgalikda foydalanish mumkin.

© Turon universiteti Andijon filiali | Iqtisodiyot va moliya kafedrasi
© “Smart Quill Publishing” nashriyoti | Smartquillpublishing.uz

4. Faollik va mustaqillik tamoyili. Fanlararo integratsiya talabalarni ta’lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirishi kerak. Muammoli savollar, mustaqil izlanishlar, loyihalar va amaliy topshiriqlar orqali talabalarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishi ortadi. Natijada ular tayyor ma’lumotlarni qabul qiluvchi emas, balki bilimlarni mustaqil izlovchi va tahlil qiluvchi subyekt sifatida shakllanadi.

5. Individuallashtirish va differensial yondashuv tamoyili. Har bir talabaning qobiliyati, bilim darajasi, qiziqishi va o‘zlashtirish imkoniyatlari turlicha bo‘ladi. Shu sababli fanlararo integratsiyani tashkil etishda individual xususiyatlarni hisobga olish muhimdir. Turli murakkablikdagi topshiriqlardan foydalanish har bir talabaning o‘z imkoniyatlariga muvofiq rivojlanishini ta’minlaydi.

Didaktik tamoyillar ta’lim jarayonining mazmuni, metodlari, vositalari va tashkiliy shakllarini belgilab beruvchi asosiy qoidalardir. Fanlararo integratsiyada didaktik tamoyillarga amal qilish ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Birinchidan, ta’limning tushunarliligi tamoyili muhim ahamiyatga ega. Fanlararo bilimlarni birlashtirishda murakkab tushunchalar talabalarning yoshiga, bilim darajasiga va tayyorgarligiga mos ravishda tushuntirilishi lozim. Turli fanlarga oid tushunchalarni o‘zaro bog‘lash jarayonida ularning mazmuni aniq va sodda misollar orqali ochib berilishi maqsadga muvofiq. Ikkinchidan, ko‘rgazmalilik tamoyili fanlararo aloqalarni tushunishda samarali vosita hisoblanadi. Diagrammalar, jadvallar, konseptual xaritalar, multimedia vositalari va elektron taqdimotlardan foydalanish turli fanlarga oid bilimlarning o‘zaro bog‘liqligini yaqqol namoyon etadi. Uchinchidan, bilimlarning mustahkamligi tamoyili talabalarning o‘zlashtirgan bilimlarini uzoq muddat xotirada saqlashi va zarur vaziyatlarda qo‘llay olishiga xizmat qiladi. Buning uchun takrorlash, umumlashtirish, muammoli topshiriqlar va amaliy mashg‘ulotlardan muntazam foydalanish lozim. To‘rtinchidan, ta’limning hayot bilan bog‘liqligi tamoyili fanlararo integratsiyaning amaliy yo‘nalishini belgilaydi. Talabalar o‘rganayotgan bilimlarini kundalik hayot, ijtimoiy munosabatlar va kelajakdagi kasbiy faoliyat bilan bog‘lay olishi kerak. Beshinchidan, ta’limda integrativ yondashuv tamoyili turli fanlarning mazmunini umumiy maqsad asosida birlashtirishni nazarda tutadi. Bunda fanlar o‘rtasidagi umumiy tushunchalar, qonuniyatlar va metodlardan foydalanish orqali talabalarda yaxlit bilim tizimi shakllantiriladi.

Fanlararo integratsiyani ta’lim jarayoniga tatbiq etishda zamonaviy pedagogik metodlardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Jumladan, muammoli ta’lim, loyihaviy ta’lim, keys-stadi, klaster, aqliy hujum va hamkorlikda o‘qitish metodlari samarali natija beradi.

Muammoli ta’lim orqali talabalarga bir nechta fan doirasidagi bilimlarni talab qiladigan vaziyatlar taqdim etiladi. Ular muammoni aniqlash, tahlil qilish, turli manbalardan ma’lumot izlash va mustaqil yechim ishlab chiqishga yo‘naltiriladi.

Loyihaviy ta’lim esa fanlararo bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘lash imkonini beradi. Masalan, talabalar muayyan mavzu bo‘yicha loyiha tayyorlash jarayonida pedagogika, psixologiya, axborot texnologiyalari va boshqa fanlarga oid bilimlardan foydalanadilar.

Keys-stadi metodida esa real yoki modellashtirilgan vaziyatlar tahlil qilinadi. Bu metod talabalarda vaziyatni har tomonlama o‘rganish, turli bilimlarni uyg‘unlashtirish va asoslangan qaror qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Shuningdek, raqamli ta’lim vositalari va elektron platformalardan foydalanish fanlararo integratsiyaning imkoniyatlarini yanada kengaytiradi. Virtual laboratoriyalar, elektron taqdimotlar, videodarslar va interaktiv topshiriqlar bilimlarni o‘zaro bog‘liq holda o‘zlashtirishga yordam beradi.

Fanlararo integratsiya zamonaviy ta’lim jarayonining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, talabalarning bilimlarini tizimlashtirish, ularning mustaqil fikrlashini rivojlantirish va kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Pedagogik va didaktik tamoyillarga asoslangan integrativ ta’lim talabalarga turli fanlardan olgan bilimlarini o‘zaro bog‘lash, tahlil qilish va yangi vaziyatlarda samarali qo‘llash imkonini beradi. Fanlararo integratsiyaning samaradorligi, avvalo, ta’lim mazmunining to‘g‘ri tanlanishi, fanlar o‘rtasidagi mantiqiy aloqalarning aniqlanishi, zamonaviy pedagogik metodlardan foydalanish hamda talabalarning faol ishtirokini ta’minlashga bog‘liq. Shu sababli oliy ta’lim muassasalarida fanlararo integratsiyani izchil rivojlantirish, uni amaliy mashg‘ulotlar va mustaqil ta’lim jarayoniga keng tatbiq etish dolzarb pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – O‘RQ-637, 2020-yil 23-sentabr.
2. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent.
3. Ishmuhamedov R.J., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent.
4. Lerner I.Ya. Didakticheskiye osnovy metodov obucheniya. – Moskva.
5. Muslimov N.A. va boshqalar. Pedagogik kompetentlik va kreativlik asoslari. – Toshkent.
6. Sayidahmedov N.S. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent.

© Turon universiteti Andijon filiali | Iqtisodiyot va moliya kafedrasi
© “Smart Quill Publishing” nashriyoti | Smartquillpublishing.uz